

MAGYAR INTERNACIONALISTÁK AZ ORENBURGI KORMÁNYZÓSÁGBAN

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a marxizmus—leninizmus, a proletár internacionalizmus és a népek barátsága jegyében győzött. Új korszakot nyitott az emberiség történetében, a kapitalizmus bukásának és a kommunizmus megszilárdulásának korát. „A kapitalizmusnak és a kapitalizmus maradványainak megsemmisítése, a kommunista rendszer alapjainak lerakása a világtörténelem most megkezdődött új korszakának tartalma”¹ — fogalmazta meg Lenin. Először Oroszországban sikerült felszámolni minden szociális és nemzeti elnyomást, és megteremteni a szocialista termelési viszonyokat.

Az Októberi Forradalom győzelme megnyitotta országunk előtt a haladás és a felemelkedés útját. A szovjet nép sorsa irányításának a gazdájává vált, elsőként váltotta valóra a béke, a szocializmus és a valódi egyenlőség eszméit.

A Nagy Október nagy hatással volt a nemzetközi forradalmi folyamatra, elősegítette a marxista—leninista ideológia elterjedését, és gyökeresen megváltoztatta az emberiség fejlődésének menetét. Oroszország munkásosztálya és marxista—leninista pártja kiváló példáját szolgáltatva annak, hogy miként kell helyesen összhangba hozni az egymástól elválaszthatatlan nemzeti és internacionális feladatokat.

A szocialista forradalom oroszországi győzelmét melegen üdvözölte a világ proletariátusa, és segítségére sietett a fiatal szovjet államnak. A segítség legragyogóbb példáját a nemzetközi munkásosztály az imperialista intervenció elleni küzdelmével szolgáltatva. A szovjet földön tartózkodó külhoni osztálytestvéreink lelkes támogatásban részesítették néptömegeink forradalmi küzdelmét. A szocialista forradalom és polgárháború idején Oroszország területén több mint 5 millió külföldi tartózkodott.

Az első világháború végéig az osztrák—német szövetség hadseregeinek sorai-ból több mint kétmillió katona és tiszt került orosz fogságba: németek, magyarok, osztrákok, csehek, szlovákok, bolgárok, törökök, horvátok, bosnyákok, bányászok, erdélyi románok és szászok, galíciai lengyelek és ukránok. A cseh-szlovákokból, délszlávokból, a lengyelekből és románokból az antant önkéntes nemzeti alakulatokat szervezett. 1918. március 20-án a kazányi hadkerület adatai szerint az urali körzetben (ide tartozott a vjatkai, a permi, az ufai és az orenburgi kormányzóság) 75 608 külföldi hadifogoly szerepelt a nyilvántartásban.² A Központi Hadifogoly- és Menekültügyi Kollégium említett, 1918. május 1-i állapotot tükröző adata szerint az orenburgi kormányzóság területén 12 320 hadifoglyot helyeztek el.³

A hadifoglyok száma állandóan változott, mivel egyik munkahelyről a másik munkahelyre, egyik táborból a másikba irányították őket. Egy részük önkényesen elhagyta az Ural vidékét. 1918 márciusától megkezdődött a breszti békeszerződés értelmében történő hadifogoly-hazatelepítés. Az Ural-vidéket átmenetileg megszálló intervenciósök és fehérgárdisták a hadifoglyokat Közép- és Kelet-Szibériába hajtották.

1 V. I. Lenin: Művei, 1951. 31. k. 403—404. o.

2 „Uralszkij Rabocsij” 1918. április 2.

3 Centralnij goszudarsztvennij arhiv Oktjabrszkij revolucii (a továbbiakban — CGAOR) (Az Októberi Forradalom Központi Állami Levéltára). Moszkva, 33 333. f., 6. op., 25. gy., 5. l.

1918 márciusának végén az urali körzetben 55 093 hadifogoly dolgozott, vagyis az itt-tartózkodók 72,8%-a.⁴ A jelzett időben egyetlen vidéken sem volt ily magas a hadifoglyok foglalkoztatási aránya.

A bolsevik pártbizottságok, a munkás- és katonaküldöttek szovjetjei mindent megtettek a hadifoglyok gazdasági helyzetének javítása érdekében, bevonták őket a politikai tevékenységbe. A forradalmi események, valamint a bolsevikoknak a hadifoglyok között kifejtett felvilágosító munkája hatására közöttük is kibontakozott az osztályelhatárolódás. Országunk egy sor körzetében a külföldi munkások és parasztok részt vettek a szovjethatalom kivívásában, igyekeztek tevékenyen segíteni orosz osztálytestvéreiket.

Mindezek eredményeként kialakult a külföldi internacionalisták mozgalma, amely az Októberi Forradalom vívmányainak a védelmét is szolgálta, s tömegméretűvé terebélyesedett. 1918—1920 között a Vörös Hadsereg soraiban több mint 250 000 internacionalista szolgált, köztük több mint 80 000 magyar önkéntes.⁵ Aktívan küzdöttek az intervenciósök és a fehérgárdisták ellen.

Orenburgban az első magyar internacionalisták közé tartozott Oleander Pál, Sipka Lajos, Lukács József, Gyurkó Rókus és mások. Mintegy 20 magyar lépett a Vörös Hadsereg első helyi osztagába. Az osztag részt vett a dutovisták Orenburgból történt kiűzésében, valamint a szovjethatalom kivívásában a kormányzóság területén.

A város 1918. január 31-én történt felszabadítása után az internacionalisták száma rohamosan emelkedett. Nagy szerepet játszott ebben Lukács Józsefnek egy vörösgárdista osztag élén való visszatérése a városba. Lukácsot forradalmi tevékenységéért még az Ideiglenes Kormány számúzta a tockiji táborba. Megjelenésével aktívabbá vált a hadifoglyok között végzett politikai munka.

A bolsevikok segítették a szociáldemokrata—internationalista hadifoglyszervezetek megalakítását. Kezdetben a táborokban, illetve azoknál a vállalatoknál jöttek létre sejtek, ahol hadifoglyok dolgoztak. Később megalakultak a szociáldemokrata—internationalista városi szervezetek is, majd a kormányzóságok, végül az Ural-vidéki helyi csúciszerv.

1918 márciusában egy hadifoglygyűlésen megalakították az internacionalista szociáldemokraták orenburgi bizottságát, amit emigráns kommunisták bizottságának is neveztek. A bizottság titkárává Lukács Józsefet választották. Aláírása szerepel azon a levélen, amellyel Lenint informálták a fontos eseményről.

Az említett bizottság kéréssel fordult a kormányzósági szovjet végrehajtó bizottságához, hogy a pályaudvaron szolgálatot teljesítő ügyeletesek, valamint a járásokba irányított szervező agitátorok számára utaljanak ki 20 puskát és 20 pisztolyt. A bizottság elhatározta, hogy „valamennyi hadifoglyot nevezzenek ezentúl emigráns kommunistának”. A határozat nem volt eléggé átgondolt, figyelmen kívül hagyta a táborokon belüli osztálypolarizálódást, nem vette számításba az ellenséges propagandát, az emberek tekintélyes részének vallási meggyőződését, nacionalista előítéleteit. Távolról sem minden hadifogly volt kész arra, hogy belépjen a szociáldemokrata szervezetbe és magáévá tegye az internacionalista álláspontot. Elnevezésük megváltoztatásától nem volt várható, hogy nézeteik is egy csapásra megváltoznak.

A hadifoglytáborokban folyó munkára az internacionalisták szervezete nagy figyelmet fordított. Az OK(b)P városi bizottsága és a Forradalmi-Katonai Bizottság aktív támogatása és segítsége mellett az internacionalisták bizottsága

4 „Uralszkij Rabocsij” 1918. április 2.

5 Gyelo trudjascsihszja vszevo mira. Moszkva, 1957. 45. o.

megalakította az „Emigráns Kommunista Légióját”. Parancsnoki beosztásokba kerültek Oleander, Lukács, Sipka, Gyurkó és a szerb Juriček. Április elején a légió állománya 382 főből állott.⁶

A Forradalmi-Katonai Bizottság engedélyezte, hogy a légió a 104. tüzérezred kaszárnyájának első emeletén rendezze be szállását, nem messze a városi bazártól. Néhány tucat fegyvert is kiadtak, az emberek egy részét régi típusú Berdan puskával fegyverezték fel. Fegyver azonban nem jutott mindenkinek, és a meglévőkhöz is darabonként 10—10 töltény állt csupán rendelkezésre.⁷

A légió harcosai őrizték a város fontos katonai objektumait: a Forradalmi-Katonai Bizottság épületét, a lőszer- és fegyverraktárát. A kormányzósági Cseka megbízása alapján spekulánsokat tartóztattak le és lefoglalták a náluk levő árukészletet. A légió a Vörös Hadsereg más alakulataival és a vörösgárdista osztagokkal karöltve aktívan küzdött az ellenforradalom ellen, felkutatta a rejtőzködő dutovistákat. Gyakran teljesítettek szolgálatot a város utcáin, hogy felismerjék az átöltözött fehérgárdista tiszteket. A légiónak egy őrzárata például a Nyikolajev (ma Szovjet) utcán leleplezett, letartóztatott, és a népi katonai őrség parancsnokságára kísért 13 fehér tiszte. A letartóztatottakról kiderült, hogy egy illegális fehérgárdista szervezet tagjai, akik felkelést készítenek elő a városban.

Az internacionalisták vállvetve küzdöttek az orenburgi munkásokkal, rendíthetetlen, fegyelmezett harcosok voltak. A magyar önkéntesek gyakran mondogatták: „Mivel vörösök vagyunk, a bolsevikok utasításait teljesítjük.”⁸ E szavak tükrözik Oroszország dolgozóinak és a külhonos internacionalisták céljainak egységét.

A forradalmi parancsnokság a légióra bízta a hadifogolytábor biztonságos őrzésének az ügyét. Naponta ide osztották be az internacionalisták megerősített különítményét. A kapott feladattal sikeresen megbirkóztak.

1918. április 4-én a fehérkozák bandák éjszaka váratlan támadást intéztek Orenburg ellen. Az ellenség fő ereje az előváros irányából támadt, itt rejtegették fegyvereiket is. A váratlan csapás lehetővé tette, hogy a dutovisták gyorsan birtokba vegyék a tüzérségi raktárt, amely az egykori kadétiskolában volt, valamint a város egy sor utcáját. A fehérkozákok véresen leszámoltak a fegyvertelen munkásokkal, kardélre hányták a vörösgárdistákat, nem kímélték az asszonyokat és gyerekeket sem. Egyetlen éjszaka 128 embert gyilkoltak le a hóhérok a város védői és a polgári lakosság közül.

Az ellenség betört a 104. tüzérségi kaszárnyába, ahol a még felfegyverezetlen internacionalisták aludtak. F. A. Juriček visszaemlékezése szerint a részeg kozákok kíséretében a kaszárnyába behatoló tiszttalantatni kezdte az ott tartózkodókat. Azt akarta megtudni, miért a kaszárnyában és nem a piaci épületekben rendezett táborban tartózkodnak a hadifoglyok. Mivel kérdéseire nem kapott érdemleges választ, elrendelte az elfogottak megtizedelését a kaszárnya udvarán.

A fehérkozákoknak azonban nem sikerült végrehajtaniuk kegyetlen tervüket. Az internacionalisták segítségére siető vasúti munkások megmentették őket a biztos pusztulástól.⁹ A vasúti főműhely munkásaitól kapott fegyverekkel a volt hadifoglyok bekapcsolódtak a városban folyó küzdelembe.

Az Emigráns Kommunista Légiója nagy szerepet játszott a dutovisták várat-

6 „Izvesztija Uralszkovo oblszovjeta” 1918. április 26.

7 Centralnij goszudarsztvennij arhiv Szovjetszkij Armii (a továbbiakban — CGASZA) (A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltára). Moszkva, 28 361. f., 2. op., 74. gy., 8. l.

8 Uo.

9 Partijnij arhiv Orenburgszkovo obkoma KPSZSZ (a továbbiakban — PAOO) (Az SZKP Orenburgi Területi Bizottságának Pártlevéltára). Orenburg. 6002. f., 1. op., 419. gy., 4. l.

lan orenburgi támadásának a visszaverésében is. Felfegyverzett alegységei elsőként szálltak harcba a fehérkozákokkal és feltartóztatták őket, míg mozgósítani sikerült a munkásosztagokat. Keményen védték az internacionalisták a Vörös Gárda parancsnokságát és a helyi hadügyi népbiztosság épületét. A magyar géppuskások a dutovisták több támadását vetették vissza, az ellenség itt nem nyert tért. A vörösgárdisták, a munkásosztagok és az internacionalisták április 4-én a déli órákig teljesen megtisztították a várost a fehérkozákoktól. Két nap múlva Orenburg lakói szomorú szívvel kísérték utolsó útjukra a város védelmében elesett hősokeket. A Park sugárút és a Zwilling utca között, a Politikai Felvilágosítás Háza mellett, az SZKP városi bizottságának közelében, közös sírba helyezték népeink elesett fiait és az internacionalistákat.

Az áprilisi események kemény próbát jelentettek az internacionalista légió számára. Ezt követően valahogy könnyebbé vált az agitációs-toborzó munka a hadifogolytáborban. Az internacionalista bizottság fokozta az agitációt: április első felében a létszám megkétszereződött. Gépfegyvereket és egy tüzérugeget kaptak, és valamennyi harcost elláttak fegyverrel.

1918 tavaszán ismét aktívabbá váltak az urali és orenburgi fehérkozákok. Szamarából katonai alakulatokat indítottak útnak ellenük, köztük a Szamarai Kommunárok Osztagát, melynek komisszárja Sziklai Sándor volt. Több mint 200 magyar szolgált az alakulatban.¹⁰

A Szamarai Kommunárok Osztaga egy sor sikeres ütközetet vívott a Szamara—Orenburg közötti vasútvonal mentén (Novoszergijevszka, Platovka, Pervolockaja állomásoknál). Ezt követően az internacionalista osztag részt vett a Csornij hegylánc alatt, a Donguzszkaja állomáson lefolyt harcokban. A parancsnokság gyakran bevette Orenburg környékén a dutovisták támadásainak visszavetése érdekében is.

A kedvezőtlen körülmények, az ellenfél nyomasztó erőfölénye következtében a szovjet csapatok kénytelenek voltak 1918. július 2-án kiüríteni Orenburgot. A vörösök fő erői vasúton Aktyubinszk irányába vonultak vissza. Több mint száz szerelvény kigyózott mintegy 30 verszta hosszúságban, fegyverrel, hadianyaggal, értékekkel és élelemmel megrakva.

Az Emigráns Kommunisták Légiója, a Szamarai Kommunárok Osztaga és a Muzulmán Zászlóalj alkotta a visszavonulást fedező utóvédet. A dutovisták elkeseredett támadásokkal és meglepetésszerű rajtaütésekkel igyekeztek birtokba venni a szerelvényeket. A legkomolyabb harc Ileckaja Zascita (ma Szolj-Ileck) előterében bontakozott ki. Itt 36 vöröskatona, köztük több internacionalista önkéntes esett el.

Az Orenburgból érkezett egységeket a turkesztáni hadseregbe sorolták, amely az Aktyubinszki Fronton a dutovistákkal szembenálló szovjet csapatok fő erejét képezte. A hadsereg parancsnoka, G. V. Zinovjev, megbízta Sipeket és Oleandert, hogy az Emigráns Kommunisták Légiója állományaiba támaszkodva alakítsanak internacionalista ezredet. A feladat végrehajtásába bevonták Lukácsot, Gyurkót, Gábort és Juričeket. Az egység a 3. internacionalista ezred nevet kapta, és általa jelentősen megnövekedett a turkesztáni hadsereg harcértéke. „A visszavonulás zavart okozott a turkesztáni hadsereg soraiban — írta annak egykori parancsnoka, Zinovjev. — Mindjárt megszervezése után az internacionalista ezred kitudt fegyelmezettségével, kiképzési színvonalával, állóképességével, és e példa nyomán sikerült létrehozni a Turkesztáni Vörös Hadsereget.”¹¹

¹⁰ Borci za narodnoje gyelo. Kujbisev, 1965. 256. o.

¹¹ Izvesztija AN Kazahszkoj SZSZR. Szerija isztorii, arheologii, etnografii. Vipuszk 1 (15). 1961. 41. o.

Augusztus közepére az ezred létszáma elérte a 2000 főt. Négy magyar századból, két tatár és baskír századból, egy német századból, egy csehszlovák ütegből, továbbá egy román szakaszból állott. Összesen 28 nemzetiség képviseltette magát benne.

Komoly nevelő munka folyt az internacionalisták között, megmagyarázták nekik az intervenciók és ellenforradalmárok ellen vívott harc céljait és feladatait. E célból hozták létre az aktyubinszki fronton az agitációs és propaganda osztályt. Vezetését Oleanderra bízták. Az internacionalisták megtanulták gyűlölni az ellenséget, harci tapasztalatokra tettek szert, megszilárdult osztálytudatuk. A politikai munkások az internacionalista alegységek harcosai számára gyűléseket, politikai foglalkozásokat szerveztek.

Nagy felháborodással fogadták az internacionalisták a Lenin ellen elkövetett merénylet hírért. Az ebből az alkalomból rendezett röpgyűlésen a 3. internacionalista ezred harcosai megfogadták: „Mi, volt hadifoglyok, kötelességünknek érezzük, hogy fegyverrel a kezünkben bosszuljunk meg a Lenin elvtárs sebeitől kifolyó minden csepp vért.”¹² Táviratot intéztek Leninhez, amelyben mielőbbi felgyógyulást kívántak neki. Esküjüket az internacionalisták harci tettekkel váltották valóra.

A szovjet csapatok keményen állták a dutovisták rohamait és megtartották állásaikat. A 3. internacionalista ezred, más egységekkel szorosan együttműködve, Jajszán állomásért küzdött, amely többször gazdát cserélt. Szeptember elején az állomás végérvényesen a Vörös Hadsereg kezébe került. Az egyik összecepasásban a magyar géppuskások jól irányzott tüze és az ezt követő szuronyroham teljesen felmorzsolta a fehér tisztiiskolások „arany századát”, amely a dutovisták oldalán harcolt. Állományába tartozott néhány osztrák—magyar tiszt is, aki a fehérgárdisták oldalára állt. Elkéseredve állapította meg a dutovisták lapja, hogy az említett századot a „vörös magyarok lőtték halomra”. Az ellenség így nyugtázta az internacionalisták haditetteit.

Dutov atamánt és környezetét rendkívül aggasztotta az internacionalisták harci jelenléte. Csalással, hazugsággal, a tények félremagyarázásával nemegyszer kísérleteztek, hogy felbomlasszák az internacionalisták sorait.

1918 novemberében a fehérkozások felderítőik útján különböző helyeken szétszórták a Felhívás a magyarokhoz c. röplapjukat. Arra szólították fel a magyar munkásokat és parasztokat, hogy ne avatkozzanak az orosz ügyekbe és szüntessék meg a harcot az „Önkéntes Hadsereg” ellen. Dutov azonnali hazatérést ígért a magyar internacionalistáknak, ha lefogják bolsevista agitátoraikat, és december 1-ig átadják fegyvereiket a fehérkozásoknak. A provokáció azonban teljes kudarccal járt. A hadsereg internacionalista osztálya gyűlésre hívta össze az ezredben szolgáló magyarokat, amelyen felszólalt Lukács és Oleander. A magyar internacionalisták ismételten megfogadták, hogy még keményebben szorítják kezükben a fegyvert, készülnek a fehérek gyűrűjét áttörő támadásra, és a nemzetközi proletárszolidaritás erősítésével válaszolnak az ellenséges felhívásra.¹³

Fokozatosan nőtt a turkesztáni hadsereg létszáma, gyarapodott harci tapasztalata. Az Orszkból visszavonuló osztagok is az Aktyubinszki Front csapataihoz csatlakoztak. Sikeresen folyt a vasúti munkások, a községek és a falvak (kisl-

¹² Goszudarsztvennij arhiv Orenburgszkoj oblasztyi (a továbbiakban — GAOO) (Az Orenburgi Területi Állami Levéltár). Orenburg. 2484. f., 1. op., 1. gy., 31. l.

¹³ Centralnij partijnij arhiv Insztituta marksizma—leninizma (a továbbiakban — CPA IML) (A Marxizmus—Leninizmus Intézet Központi Pártlevéltára). Moszkva, 71. l., 15. op., 320. gy., 24/a. l.

kok) parasztjainak mozgósítása. A volt hadifoglyok körében végzendő toborzásra Kazahsztánban és Közép-Ázsiában a tapasztalt politikai munkások közül csoportot különítettek ki, amelybe beletartozott Oleander, Lukács, Jelenfi és néhány más magyar is. Az agitátorcsoport egy sor távoli várost és járást is felkeresett, felszólította a hadifoglyokat az internacionalista ezredbe való belépésre. Az agitátorokkal Taskentből és Kazalinszkból 510 internacionalista önkéntes érkezett a frontra.¹⁴ 1918 decemberének elején a turkesztáni hadsereg kötelékébe megközelítően 30 000 harcos tartozott. Mintegy 10%-ukat külföldi illetőségű internacionalisták tették ki. A vörös csapatok 9 gyalog- és 3 lovasezredet alkottak.

A vörös csapatok lőszerellátása nagy nehézségekbe ütközött, a szállítmányok a Kaukázus, majd Asztrahány és az Aral-tó sivatagos partjának érintésével, karavánokon érkeztek a frontra.

Taskent csak korlátozott mértékben látta el gyalogsági és tüzérségi lőszerrel az egységeket, a hadianyaggyártás az elszigetelt Turkesztánban csak ekkor szerveződött. A lőszer- és fegyverutánpótlásban különös érdemeket szerzett A. T. Dzsangildinnek, a kirgiz sztyeppvidék teljhatalmú biztosának az osztaga, amely 132, különböző nemzetiségű harcosból állott. Az oroszokon, ukránokon, kazahokon, tatárokon kívül soraiban internacionalisták — magyarok, németek, szerbek és más nemzetiségűek — is voltak. Dzsangildin osztaga Asztrahányból hajón, majd karavánúton másfélmillió lövedéket, nagy mennyiségű fegyvert és ruházatot juttatott el az elszigetelten harcoló turkesztáni szovjet csapatokhoz.¹⁵

Az Aktyubinszki Fronton néhány hétig viszonylagos csend uralkodott. A turkesztáni hadsereg parancsnoksága lázasan készítette fel a csapatokat az északi irányú támadásra, amely összhangban állott az ekkor előnyomulóban levő szovjet Keleti Front hadműveleteivel. A turkesztáni csapatok frontkonferenciája megtárgyalta a támadó hadművelet tervét, amely a dutovista ezredek szétzúzását és Orenburg felszabadítását tűzte ki célul. Itt kellett ugyanis az aktyubinszki seregcsoportnak a Keleti Front északnyugati irányból, Buzuluk felől előrenyomuló 1. hadserege egységeivel találkoznia.

A katonai konferencia határozatainak megfelelően a hadsereg parancsnoka, G. V. Zinovjev, december végén kiadta a parancsot a támadó hadművelet megindítására. A vöröskatonák és az internacionalista harcosok lelkesen fogadták a parancsot. A szovjet csapatok támadását jól előkészítették.

Az északi előnyomulás sikeresen bontakozott ki. Sem a dutovisták kemény ellenállása, sem elkeseredett ellenlökéseik nem tudták megtörni a szovjet csapatok támadó lendületét. Más egységekkel együtt az internacionalista ezred Szagarsina és Akbulak körzetében harcolt és vitézül küzdött az Ileckaja Zascita felszabadítását célzó hadművelet alkalmával is.

Az említett város az ellenséges védelem egyik kulcspontja volt. A birtokba vételére irányuló támadáshoz felfejlődött csapatok centrumában a 3. internacionalista és a 3. szovjet buzuluki ezred nyomult előre, a szárnyakon Levasov osztaga és az 1. vöröskozák ezred tevékenykedett. A harcosok orosz, tatár, magyar, német, szerb, cseh és román harci kiáltásokkal rontottak az ellenséges állásokra, és ellenállhatatlan rohamukkal legyűrték a fehérek rajvonalait. Huszonnégy óra alatt felszabadították Ileckaja Zascitát és Ileck állomást.

A dutovisták kísérletei, hogy visszafoglalják a várost, kudarcra végződtek.

¹⁴ GAOO 2484. f. 1. op., 111. l.

¹⁵ N. Proszkin: Vsztreca karavana Dzsangildina. A „Za vlaszty Szovjetov” c. kötetben. Orenburg, é. n. 187. o.

Jelentős erőt csoportosítottak át ide, több ütegük és két páncélvonatuk vadul lőtte Ileckaja Zascsitát. A szovjet harcosok tüzetől azonban komoly veszteséget szenvedett a fehérgárdisták gyalogsága és lovassága. Az ellenség északi irányban hátrált. Az Orenburgszkij Kazacsij Vesztnyik (Orenburgi Kozák Híradó) c. lap 1919. január 14-i számában cikk jelent meg „A taskenti fronton aratott győzelem és Ileckaja Zascita vörösök által történt elfoglalása alkalmából” címmel. A dutovista lap elkeseredve írta: „Az elmúlt harcokban eddig nem tapasztalt állóképességről és szilárdságról tettek tanúbizonyságot. Ahogy elmondják, rohamozó csatárláncaik félelmet nem ismerve támadtak a gépfegyverekre, s miután azok tüze lekaszáltá őket, helyüket újak foglalták el.”¹⁶

A legádázabb küzdelem Mjortviye Szoli sztanyicáért (kozák településért) folyt. 32 fokos fagyban, mély hóban, a 8. urali és a 3. internacionalista ezred harcosai együtt indultak rohamra, ám a dutovisták gyilkos tüzetől kénytelenek voltak fedezéket keresni a kerítések tövében. Miután visszavetették a fehérkozákok ellenlökését, a vöröskatonák és az internacionalisták alegységei néhány órán át a havon feküdtek. Ennek következtében a sebesülések mellett megsaporodott a fagyások száma. Különösen nehéz helyzetbe került a német internacionalista század, amelyből a gépfegyverekkel is felszerelt magyar század segítette ki.

Az ellenséggel szemben számbeli fölényben levő csapataink végül, közös erőfeszítéssel, kiverték Mjortviye Szoliból a fehéreket. Néhány napig a szovjet egységek a sztanyicában maradtak, közben az orenburgi bevetésre készültek. A dutovisták nap mint nap tüzérség bevetésével támadták őket. A leghevesebben a negyedik napon vették tűz alá az állomást. A tüzérségi tűzben elesett az internacionalisták első századának parancsnoka, Gábor, aki nagy tekintélynek és megbecsülésnek örvendett az ezredben.¹⁷ Még aznap megsebesült az ezred parancsnokhelyettese, Gyurkó Rókus is; három hónapig ápolták a felszabadított Orenburgban az ottani katonai kórházban.

A polgárháború befejezése után Mjortviye Szoli sztanyicát és a közeli vasúti kiterőállomást Bojevaja Gorának (Csatahegynek) nevezték el.

1919. január 22-én a szovjet csapatok végleg felszabadították Orenburgot. Elsőnek északról a 24. szibirszki vashadosztály, délről a turkesztáni hadsereg egységei nyomultak a városba.

Az utóbiai között küzdött a 3. internacionalista ezred is. Orenburg dolgozói örömmel fogadták felszabadítóikat, és hálájukat fejezték ki nekik a harcban tanúsított bátorságukért és hősiességükért.

Az aktyubinszki seregcsoportból alakították meg az orenburgi lövészhadosztályt, ennek állományában harcolt az internacionalista ezred az Ufimszk irányában létrehozott védelmi szakaszon. Állományába ekkor 1500 ember tartozott, 11 géppuskával rendelkezett, s néhány tüzerüeggel erősítették meg,¹⁸ s parancsnokká F. A. Juričeket nevezték ki.

Az ufimszki vonalon az ezredet vonaton szállították Rajevka állomásig, onnan gyalogmenetben érte el Szterlitamak körzetét, ahol Buzovjázi falunál lépett harcba. Az ezred rövid idő alatt tizennégy csatát vívott a kolcsakistákkal. Az egyik ütközetben 50 fehérgárdistát ejtett foglyul. Más alakulatokkal együtt a 3. internacionalista ezred komoly csapást mért Kolcsak izsevszki dandárára.¹⁹

1919 márciusában megindult a szovjetköztársaság ellen az antant és a belső

16 PAOO 6002. f., 1. op., 17. gy., 2. l.

17 Uo. 223. gy.: S. *Uszmanov*: Puty legiona (Turgajszkij pahod). 10. lap. — kézirat.

18 Bojevoje szodruzsesztvo trudjascsihszja zarubezsnihsz sztran sz narodami Szovjetszkoj Rosszii (1917—1922). Moszkva, 1958. 178. o.

19 CGASZA 137. f., 1. op., 658. gy., 324. l.

ellenforradalom kombinált támadása. Arra számított az ellenség, hogy egyesült erővel rövid idő alatt leszámol a Vörös Hadsereggel, felszámolja a munkások és parasztok államát. Kolcsak csapatai birtokukba vették az Uralt, és a Volga irányában törtek előre. A Keleti Front csapatai kénytelenek voltak hátrálni. A 3. internacionalista ezred, amely ezúttal a 31. lövészadosztály (a volt orenburgi hadosztály) állományához tartozott, Sarlikig (ma az orenburgi terület egyik körzeti központja) vonult vissza.

Az ezred állománya, részben a harcokban elszenvedett veszteségek, részben a hazatérések következtében, lecsökkent. A hazatérni szándékozók a parancsnokság elengedte. Két jelentősebb csoportot Nyizsnij Novgorodba (ma Gorkij), majd Kijevbe vezényeltek, ahol ekkor az internacionalista egységek összpontosítása folyt. Később a Kijevben alakuló 1. internacionalista dandár állományába kerültek, amely a XII. hadseregnek volt alárendelve.

A fentiekkel magyarázható G. V. Zinovjevnek, a Turkesztáni Hadsereg parancsnokának az a parancsa, amely kimondja: „A 3. internacionalista ezredet 1919. április 15-től feloszlattnak kell tekinteni.”²⁰ Az ezred felszerelését a 31. lövészadosztály hadtáposztályának adták le. Az ezred feloszlata után az ott maradt harcosokból (magyarokból, németekből, csehekől, szerbekből) internacionalista kommandós, hadseregeközvetlen századot alakítottak a Turkesztáni Hadsereg parancsnoksága mellett. Ez az alegység látta el a hadseregparancsnokságon az őrszolgálatot. A megszűnt 3. internacionalista ezred jelentős szerepet játszott az orenburgi körzetben a szovjethatalom helyreállításában, a dutovisták szétverésében, a fehérgárdisták terveinek a megghiúsításában.²¹

Magasra értékelte az internacionalista ezred harci érdemeit az orenburgi kormányzósági szovjet végrehajtó bizottságának az elnöke, A. A. Koroszteljov. „A fehér kozákok ellen vívott hősi harcok idején — írta később — a magyar, német volt hadifoglyok szerepe óriási volt. Amikor az orenburgi fronton a Szovjetkőztársaságért küzdöttek a fehérgárdista bandák ellen, becsülettel teljesítettek internacionalista kötelességüket.”²²

Az orenburgi kormányzóság területén más internacionalista egységek is harcoltak, köztük olyanok, amelyek az 1. hadsereggel nyomultak előre a Volga mentétől keleti irányba. Bátorságról és hősiességről tettek tanúbizonyságot a 24. szimbirszi vadosztály 1. (216.) internacionalista ezredének harcosai, akiknek Varga Gyula volt a parancsnoka. Az ezred részt vett Szimbirszk, Szihrány, Buzuluk felszabadításában.

Varga ezrede mintegy két hónapon át Buzulukban állomásozott, sorait itt jelentős mértékben feltöltötték. Személyi állománya az előző létszámnak a négyeszeresére növekedett. Buzulukban alakították meg az ezred harmadik zászlóalját és töltötték fel a két első zászlóaljat. Ennek következtében 1918 decemberének végén az egység létszáma elérte az 1875 főt, a magyarok az állomány egyharmadát alkották. 22 géppuskával rendelkezett, de nem mindenkinek jutott puska, csak a harcosok felének volt fegyvere.²³

Az 1. internacionalista ezred a sztjerlitamaki seregcsoport alárendeltségében vett részt az Orenburg felszabadítását célzó hadműveletben. Alegységei egész sor helységet vettek birtokba, köztük Alekszandrovkát, Dmitrijevát, Juzejevót, Szincovkát, Iszajevót (Gyedovkát).

Orenburg felszabadítása után az internacionalista ezred a kormányzósági köz-

20 Uo. 238. f., 4. op., 63. gy., 9. l.

21 Uo. 5. op., 3. gy., 62., 69. l.

22 GAOO 2484. f., 1., 1. gy., 91. l.

23 CGASZA 4594. f., 1. op., 32. gy., 99. l.; — 56. gy., 12. l.

ponttól mintegy 5 versztányira levő Berdi kozák településen állomásozott mintegy két hétig; ekkor kapta új hadrendi számát is, s ezentúl mint 216. internacionalista lövészezred szerepelt. Valamennyi harcos megkapta fegyverét és teljes felszerelését, pótolta a hiányokat.

Varga ezredét a vashadosztály 3. dandárának rendelték alá. A hadosztályparancsnok parancsa értelmében az internacionalista ezrednek a 214. és a 215. szimbirszi ezreddel együttműködve kellett Orszk város irányában előrenyomulnia. Eközben számos ütközetben vett részt a Keleti Front déli szárnyán.

A harcok egyre elkeseredettebbé váltak. Heves ütközet alakult ki 1919. február 19-én Berdjasevo falunál 1500 kozákkal. Az internacionalisták visszavetették az ellenfelet, elfoglalták Berdjasevót, és 37 foglyot ejtettek. Varga Gyula a következőket jelentette a dandárparancsnoknak: „A harcban a katonák erélyesen és bátran viselkedtek, az teljes rendben folyt le. A kozákok visszaszorításában nagy szerepe volt a magyarok állhatatos, erős nyomásának, amely ellensúlyozta azt a körülményt, hogy tűzérésük hiányzott.”²⁴

Az ellenség képtelen volt kézben tartani a Preobrazsenszkij-gyárat, ahol a kozákhadosztály parancsnoksága rendezte be harcálláspontját. Az internacionalisták és a lovasosztály harcosai együttes rohammal február 20-án elfoglalták a gyárat. Ezt követő napon a gyár lakótelepén gyűlést tartottak, amelyen felszólalt Varga és a 216. internacionalista ezred politikai biztosa. A munkásokat az ellenforradalom elleni harc folytatására szólították fel, a gyárban megalakult a szovjet és egy rendkívüli nyomozó bizottság.²⁵

Az ellenség üldözése folyamán a vörös csapatok olyan területre érkeztek, ahol a lakosság többségét baskirok alkották. A politikai munkások megértették a parancsnokokkal és a harcosokkal a helyi lakossággal való helyes kapcsolat kialakításának a fontosságát, a lenini nemzetiségi politika elveit, amely az imperialisták és a belső ellenforradalom fölött aratandó győzelem egyik fontos előfeltételének számított.

A szovjet kormány autonómiát biztosított a baskiroknak. A parancsnokság megkövetelte a harcosoktól, hogy baráti viszonyt alakítsanak ki a helyi nemzetiségi lakossággal. A 216. internacionalista ezrednek egy különparancsa foglalkozott ezzel a kérdéssel, kategorikusan kimondta, hogy „a politikai biztos tudta nélkül végrehajtott önkényes rekvirálásokban bűnösöket a hadbírósnak adják át”. A Vörös Hadsereg egységei a lakosságtól kapott élelmiszerért rendszeresen fizettek, segítettek megrongálódott lakásaik, épületeik helyreállításában. Az internacionalisták tevékenyen részt vettek a lenini nemzetiségi politika valóra váltásában.

A vashadosztály 3. dandára egészen Orszkig nyomult előre. Három könnyű üteggel, páncélvonattal, valamint két lovasosztállyal erősítették meg. Az említett dandár alárendeltségében szabadították fel az internacionalisták Kuvandikot. Hiábavalónak bizonyult a kolcsakisták azon erőfeszítése, hogy megtartsák Orszk városát. Február 26-án a vörös csapatok egyetlen lendületes támadással felszabadították a várost. A hadműveletben részt vevő egységeket a győzelem alkalmából melegen üdvözölte a Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsa, a táviratot a front parancsnoka, Sz. Sz. Kamenyev írta alá. A harcban kitűnt harcosokat kitüntetésre terjesztették fel.²⁶

A hadműveleti helyzet úgy indokolta, hogy a 216. internacionalista ezredet

²⁴ Uo. 1. op., 2. gy., 1. l.

²⁵ Uo. 8. gy., 62. l.

²⁶ Uo. 56. gy., 72. l.

átmenetileg a 20. lövészadosztálynak rendeljék alá. A hadosztályparancsnok az internacionalista egységet a jobbszárnyon vetette harcba, ahol Verhnye-uralszk irányában bontakozott ki támadás. A települések gyakran cseréltek gazdát. Az ellenfél fölényben volt a tűzérseget, a lovasságot és a gépfegyverek számát illetően, de felhasználta az átszabdalt terepet is tűzrendszerének kiépítésére.

Március 3-án az internacionalisták mintegy hat órán át küzdöttek a számbeli fölényben levő ellenséggel Bajmak (Tanalik) faluért. A kozákok nem tudtak ellenállni határozott rohamaiknak, és elhagyták a települést. A harcban kitűnt a 9. internacionalista század hősiessége. Az alegység személyi állományának az ezredparancsban mondtak köszönetet a hősie „összehangolt harcért”.²⁷

Két napon át folyt a küzdelem Halilovo faluért is, amelyet a fehérkozákok mindenáron meg akartak tartani. A vörös zászlóaljok mégis birtokba vették a települést. Mihelyt azonban az ellenfél erősítést kapott, ellentámadásba kezdett. Visszafoglalta a falut, de ismét kiverték onnan. 467 gránátot lőttek ki a fehérek állásaira, jól működtek a géppuskások is. Az ellenfél csak halottakban 50 embert veszített, még több volt a sebesültje. A 20. hadosztály parancsnoka, amikor összegezte a harc eredményeit, megállapította, hogy „nagyyszerűen viselkedett a 216. internacionalista ezred”.²⁸

Halált megvető bátorságról tett tanúbizonyságot a vörös géppuskások egy csoportja az Iszajevóért folyó harcban. Utolsó töltényig célzott tüzet adtak le a fehérekre, majd szuronyrohamba mentek át. Az erők egyenlőtlenek voltak, mind a 25 géppuskát, köztük 12 magyart, kozák kardok kaszabolták le. Az ezred zászlóaljai, más egységek alegységeivel együttműködve, 15-nél több települést szabadítottak fel, s e siker segítette a szomszéd frontszakaszon a Szirtyinszkij hegyvonulat és Kizelszkaja kozák falu birtoklásáért folyó küzdelmet.²⁹

A verhnyeuralszki irányban a 20. lövészadosztály alárendeltségében egy önálló internacionalista zászlóalj is harcolt. Más alakulatokkal együtt ez az alegység 1919 márciusának végén a Kacsanszkij-, az Uzjanszkij- és az Avjazno—Petrovskij-gyár körzetében küzdött. Március 24-én az ellenség elfoglalta a Kacsanszkij-gyárat. Az internacionalista zászlóalj és a 2. petrográdi ezred harcosai ügyes manőverrel és összehangolt rohammal kiverték a fehérkozákokat a gyárból, és pánikszerű futásra készítették őket. A szovjet alegységek a lefolyt harcban 192 puskát, egy géppuskát, 98 000 töltényt zsákmányoltak, és 200 foglyot ejtettek.³⁰

1918—1919 telén a szovjet hadosztályok sikeres támadása bontakozott ki a keleti arcvonalon. Települések ezreit, köztük városokat sikerült felszabadítani a cseh-szlovák hadtest, a kolcsakisták és dutovisták megszállása alól. Jelentősen javult a Vörös Hadsereg és Szovjet-Oroszország helyzete. Ennek elérésében aktívan közreműködtek az internacionalisták. Helytállásukat és hősiességüket nemegyszer kiemelik a 20. és 24. hadosztály parancsai.

A sikeresen kibontakozó támadás továbbfolytatására 1919 kora tavaszán már nem kerülhetett sor. Március elején Kolcsak csapatai kezdtek támadásba Ufa irányában, s kezdtek meg előnyomulásukat a Volga menti területeken. Hogy a bekerítés veszélyét elkerüljék, az 1. hadsereg egységei védelembe mentek át, majd kénytelenek voltak hátrálni. Ekkor a 216. internacionalista ezredet ismét visszaadták a 24. vadosztály parancsnokságának az alárendeltségébe. Az egy-

27 Uo. 6. gy., 168. l.

28 Uo. 125. l.

29 Uo. 7. gy., 6. l.

30 Bojevoje szodruzsesztvo . . . i. m. 354. o.

ség védelmi harcokat vívott a Szirtyinszkij és Jangelszkij hegyvonulat körzetében. Bátran harcoltak az internacionalisták a fehérkozákok ellen a Kananyikolszkij-gyárnál és Atyikovo falunál is.

Úttalan utakon, mély hóban, zajló folyókon keresztül kellett visszavonulni. A legsúlyosabb harcukat az internacionalisták Krasznaja Mecset (Mrjászovo) falu és Iszajevo (ma az orenburgi terület egyik körzeti központja) között vívták. A fehérkozákok a visszavonulásban levő ezred egyes alakulatait oldalba támadták, és igyekeztek elválni a fő erőktől. A súlyos küzdelemben az ezred 6 halottat és 50 sebesültet veszített, néhány alegységparancsnok is elesett, illetve megsebesült.

A 216. internacionalista ezred több mint négy hónapon át állt szakadatlan harcban, állománya jelentős mértékben felmorzsolódott, s ez harcértékének csökkenésével is járt. Március 30-án az ezred megbízott parancsnoka jelentette, hogy az egység két zászlóaljában mindössze 380 puska és 48 lovasfelderítő maradt. Kiesett a sorból két zászlóaljparancsnok, négy századparancsnok és két szakaszparancsnok.³¹

A hadosztályparancsnok, G. D. Gáj, elrendelte az ezred kivonását az első vonalból, hogy sorait újabb harcosokkal töltsék fel. Pihenés és átszervezés céljából Sarlik (Mihajlovszkoje) faluba, majd Szorocsinszkojéba és Buzuluk városába irányították az ezred megmaradt állományát. 1919 júniusa és augusztusa között az ezred Penzában állomásozott. 1919 végétől 1920 májusáig a Délkeleti Fronton és a Don-vidéken harcolt, majd a Nyugati Fronton került bevetésre, Ukrajna nyugati körzeteiben.

Az 1. forradalmi hadsereg jobbszárnyán harcolt a 31. lövészhadosztály, amely az Ural folyón túl, annak bal partján vett részt a hadműveletekben. Amikor a Keleti Front csapatai ellentámadásba mentek át keleten, majd kibontakozott a szovjet erők általános támadása, az említett hadosztály kapta feladatául Aktyubinszk felszabadítását, azzal a céllal, hogy a rajta keresztül vezető vasútvonalat szilárdan ellenőrizve biztosítsa a szilárd kapcsolatot Taskenttal. A hadosztály állományához tartozott az 1. orenburgi lovasezred, amelynek soraiban 300 internacionalista lovaskatona szolgált. Itt harcolt Beran parancsnoksága alatt az internacionalisták 6. orenburgi könnyű tüzéruége is, amelyben a harcosok egyharmadát magyar önkéntesek alkották.

Az ezred lovasai gyakran bocsátkoztak harcba Dutov kozákjaival, és nemegyszer megfutamították őket. Nagy pusztítást végeztek soraikban az internacionalista tüzérek is.

A 20. lövészhadosztályt a Keleti Front Déli Hadseregcsoportjának rendelték alá. Továbbra is a hadosztályhoz tartozott az önálló internacionalista zászlóalj, amely részt vett I. V. Frunze parancsnoksága alatt a Vörös Hadsereg nagy ellentámadásában 1919 tavaszán és nyarán.

1919 augusztusában a 20. hadosztályt az akkor alakított Turkesztáni Frontnak rendelték alá. Az állományába tartozó internacionalisták közül többen Orenburgban maradtak. Itt új zászlóalj alakult. Az önálló zászlóaljat szeptemberben a parancsnokság az orenburgi megerősített körzet 1. várvédő ezredének állományához csatolta. Október elejére már 452 harcosból állott, kapott lovakat és 7 géppuskát. Az említett ezred alegységeivel együtt a zászlóalj internacionalistái vitézül harcoltak az urali területhez tartozó Ljubenka állomás alatt, a Turgáj sztyeppén és Ileckaja Zacsita előterében.

³¹ CGASZA 4594. f., 1. op., 6. gy., 219. l.

Az orenburgi helyőrségben az alábbi alakulatokban teljesítettek szolgálatot internacionalisták: az 1. várvédő ezredben 220 fő, a helyőrségi zászlóaljban 114 fő, ezenkívül számosan a rendőrség és a kormányzósági Cseka soraiban.³² Internacionalisták dolgoztak a kórházban, a gépkocsi-parancsnokságon és az élelemrevirálást végző osztagokban.

A magyar internacionalisták nem vonták ki magukat az ellenforradalmi bandák ellen vívott küzdelemből sem. 1920 végén Buzuluk előterében az áruló baloldali eszer Szapozskov lázadt fel a szovjethatalom ellen. A lázadókra az első csapást a buzuluki munkásság mérte, amely az OK(b)P városi bizottsága vezetésével vett részt a harcban. Szapozskov híveinek a leverésére a szovjet parancsnokság katonai alakulatokat vezényelt a körzetbe. Orenburgból megérkezett az 57. önálló lövészzászlóalj, amely a kormányzósági Csekanak volt alárendelve. Oleander Pál vezetésével kivonult a banditák ellen a magyar kommunista sejt teljes tagsága is, és két hónapon keresztül a buzuluki és samarai járás területén számos csatározásban vett részt. Szapozskovot tűzharcban megölték, társait forradalmi bíróság elé állították.

1921 januárjában robbant ki a baskír nacionalisták lázadása, akik elfoglalták a Preobrazsenszkij-gyárat és egy sor helységet. A lázadás leverésére kivonult a Vörös Hadsereg alakulatai mellett a kormányzósági Cseka 57. önálló zászlóalja is Orenburgból. Ennek az állományába tartoztak Oleander vezetésével a magyar kommunisták is. Bátran támadtak az ellenfél állásaira, nem rettentek vissza a szuronyrohamtól. Segítségükkel kiverték a lázadókat a gyár lakótelepéről. A hadművelet befejezése után G. V. Zinovjev Oleander Pált Vörös Zászló-rend kitüntetésre terjesztette fel.³³ Politikai és katonai szempontból komoly szerepet vállaltak magukra az OK(b)P orenburgi bizottsága mellett alakult külföldi kommunista csoportok, melyek a sajátos körülmények miatt később alakultak meg, mint Oroszország központi kormányzóságaiban. A város felszabadulása után a hadifoglyok között végzendő munka irányítását a kormányzósági pártbizottság Oleanderre és a német Podewilsre bízta. Komoly segítséget nyújtott az OK(b)P Külföldi Csoportjai Központi Föderációjának Szamarából érkezett képviselője, Iványi János is.

A kormányzósági pártbizottság segítségével az Orenburgban tartózkodó külföldi kommunisták 1919. július 30-án megalapították a Rosa Luxemburg nevével viselő klubot, amelynek érdekes szabályzata volt. Ebben rögzítették a klub fő feladatait: a marxizmus terjesztése a hadifoglyok között, a hadifoglyok agitáció és propaganda útján történő nevelése, a III. Internacionáléhoz hű munkások politikai tájékoztatása és felvilágosítása. A klubot hat főből álló elnökség irányította.³⁴

1919 augusztusában német és magyar kommunistákat egyesítő pártsejt alakult. Kezdetben ezt a csoportot az OK(b)P Külföldi Csoportjai Központi Föderációjának szekciójának nevezték, majd az orenburgi pártbizottság mellett működő külföldi kommunista csoportnak. Alakulásakor 22 tagot számlált, 1919 decemberében a létszáma 110 fő, 1920 márciusában pedig már 200 kommunista tartozott a soraiba.³⁵ A kommunista csoportot három főből álló elnökség irányította. Felső titkárrá Oleander Pált választották, ő képviselte a csoportot az OK(b)P orenburgi kormányzósági bizottságában. Az ülésekről készült jegyzőkönyvek három jelentős felszólalását rögzítik. Mint a pártbizottság tagja, több jelentős

³² GAOO 2484. f., 1. op., 1. gy., 12. l.

³³ Uo. 84. l.

³⁴ PAOO 1 f., 1. op., 75. gy., 3. l.

³⁵ Uo. 199. gy., 6. l.

pártmegbízatásnak tett eleget, amely összefüggött az internacionalista önkéntesek karhatalmi szerepével is.

1919 őszén az OK(b)P Központi Bizottságának határozata alapján megrendezett tagtoborzó héten az orenburgi külföldi kommunista csoportba 31-en léptek be.³⁶ Ez, a hadifoglyok csökkenő számát figyelembe véve, kiemelkedő eredmény volt az urali körzet más helységeihez viszonyítva.

A külföldi kommunisták bekapcsolódtak a moszkvai példa alapján Orenburgban is megalakuló osztrák—magyar és német munkás- és katonaküldöttek tanácsának munkájába. Az osztrák—magyar tanács szamarai képviselője jelezte levelében, hogy vállalja az Orenburgból odaérkező hadifoglyok és polgári internáltak támogatását.³⁷ A levél a Turkesztánból tömegesen hazatérő hadifoglyok nyugatra áramlását jelezte.

Az osztrák—magyar és német tanácsok megbízottainak szabad mozgásuk volt egész Szovjet-Oroszország területén, bátran fordulhattak mindazon szervekhez, amelyek a hadifoglyok ügyeit intézték, meglátogathatták az ellenforradalmi csapatok megszállása alól felszabadított területeken a hadifoglyok tartózkodási helyeit, megismerkedhettek a hadifoglytáborok élelmezési, egészségügyi viszonyaival. Az említett tanácsok szorosán együttműködtek az orenburgi kormányzósági Hadifogly- és Menekültügyi Kollégiummal, amely a város felszabadulásának napjaiban, 1919. január 27-én alakult meg. Az osztrák—magyar és német tanács képviselőit rendszeresen meghívták az említett kollégium üléseire, ahol a feladatok végrehajtása folyamán igényelték is közreműködésüket.

A kormányzósági Hadifogly- és Menekültügyi Kollégium a külföldiek tanácsainak elnöksége közreműködésével végrehajtotta a hadifoglyok összeírását, segítette azok munkához juttatásában, nyilvántartotta a kormányzóságban a hadifoglyok tartózkodási helyében beállott változásokat, igyekezett befolyásolni a hadifoglytömegek nyugatra áramlását.

A Kollégium irataiból kitűnik, hogy csak 1919 februárjában 689 hadifogly érkezett Orenburgba, akik huzamosabb ideig a városban maradtak. Ez idő alatt 1200 hadifogly munkást juttattak állandó munkához, és 267 főt irányítottak a helyi munkaközvetítő hivatalhoz.³⁸

Az OK(b)P külföldi csoportja Orenburgban élénk agitációt folytatott a hadifoglyok között a Vörös Hadseregbe való belépés érdekében. Meg is volt az eredménye, egyedül 1919 júniusa és novembere között 500 önkéntes lépett az internacionalista alakulatok soraiba. Nagybik részüket a frontra irányították, a többiek a kormányzósági központban maradtak karhatalmi szolgálatra. Kiegészítették az orenburgi megerősített körzet megbízhatóan tartott internacionalista alegységeinek sorait is.

A külföldi kommunisták rendszeres pártéletet éltek. Hatókörük az egész kormányzóságra kiterjedt. A pártgyűlések nevelő iskolának számítottak, amelyen a gyakorlatban jutott érvényre a párton belüli demokrácia. A párttagság aktívan részt vett a határozatok kidolgozásában és mindent megtett azok végrehajtása érdekében. Meghallgatták a végrehajtásról szóló beszámolókat, a vezetőség gondoskodott a pártfegyelem betartásáról. A pártgyűléseken rendszeresen hangzóttak el előadások a lenini párt politikájáról, a Szovjet-Oroszországban végrehajtott forradalmi átalakításokról, a nehézségek leküzdésének módozatairól, a szov-

³⁶ Uo. 1. f., 1. op., 51. gy., 58. l.

³⁷ V. *Ananyev*: Inosztannije Szovjeti v Orenburzsje. Bloknot agitatora Orenburgszkovo obkoma KPSZSZ. 21. szám, 36. o.

³⁸ Uo. 38. o.

jet népnek nyújtott internacionalista segítség formáiról stb. Tanfolyam indult a párttagok és tagjelöltek számára a kommunizmus alapjairól.

Az előadásokban különös hangsúlyt kapott a nyugat-európai országok politikai helyzetének az ismertetése. Nagy figyelemmel követték nyomon a németországi, ausztriai és magyarországi proletariátus harcának fejlődését. Ezeket az eseményeket különös gonddal és aggodalommal tárgyalták, erősödött bennük az elhatározás, hogy hazatérésük után maguk is kiveszik részüket az otthon folyó forradalmi mozgalomból.

1920 januárjának második felében viharos gyűlésen tárgyalták a magyarországi eseményeket, s külön határozatban ítélték el a fehérterrort, a kommunisták kivégzését. „Mi a leghatározottabban elítéljük az egyenlőségért folyó küzdelem legjobb harcosainak tömeges kivégzését — hangzott a határozat. — Tiltakozunk testvéreink börtönbe zárása ellen, ahol ezrével sinylődnek és pusztulnak el. Vessék emlékezetükbe a hóhérok, hogy minden egyes elvtársunk helyett, akik az emberiség legmagasztosabb ideáiért küzdöttek, akiket a burzsoázia pusztított el, a nép sűrűjéből bosszúállók ezrei támadnak majd fel.” A határozat azzal a figyelmeztetéssel zárul, hogy a burzsoázia semmilyen elnyomó intézkedéssel sem képes megállítani a kommunizmust, hiszen azé a jövő.³⁹ Az orenburgi kormányzósági pártbizottság mellett működő külföldi kommunista csoport célratörő propagandát folytatott a hadifoglyok között, és messzemenően figyelembe vette azok nemzeti összetételét. A pártönkívüli hadifoglyok részére gyűléseket, összejöveteleket rendeztek, amelyek gyakran a hadifogolytáborokban zajlottak le. Gyakran meghívták őket a városban rendezett nagygyűlésekre is, amelyeket az orenburgi pártbizottság és a városi szovjet rendezett. 1920. március 28-án az orenburgi cirkuszban internacionalista gyűlést tartottak, amelyen határozatot fogadtak el, s ennek szövegét elküldték Leninnek, Kalinyinnak és Frunzénak.⁴⁰

Az agitációban és a propagandatevékenységben jelentős szerep jutott a német, a magyar és más nyelven megjelenő újságoknak, röplapoknak, brossúráknak és könyveknek. Ezek többnyire Moszkvából és Jekatyerinburgból (ma Szverdlovszk) kerültek Orenburgba. Az Uralban két lap kiadását sikerült megindítani. „Die III Internationale” cím alatt magyar és német nyelvű lap jelent meg Jekatyerinburgban 1919—1920-ban. A magyar nyelvű lap „Világforradalom” cím alatt indult, ugyancsak Jekatyerinburgban, elérte a 8000-es példányszámot, és 110 elosztó címre továbbították.⁴¹

Meg kell azonban említeni, hogy az idegen nyelvű politikai irodalom nem érkezett rendszeresen Orenburgba, csak nagy késéssel jutott el a címzetekhez, úgy, hogy a 10 napnál későbbben kézhez kapott számok már elvesztették aktualitásukat.⁴² Ezért a sajtót, a nyomtatványokat futárszolgálatlalt juttatták el rendeltetési helyükre.⁴³

Az OK(b)P Külföldi Csoportjainak tevékenysége e szervezeti keretben 1920 tavaszáig folyt. Február 26-án az OK(b)P Központi Bizottsága jóváhagyta a „nemzeti kisebbség körében folytatott munkára vonatkozó utasítást”. A Központi Bizottság kidolgozta továbbá az OSZSZK területén a nemzeti kisebbségek részére a pártbizottságokon belül felállítandó agitációs és propagandaosztályokra vonatkozó szabályzatot. Ennek értelmében a külföldi kommunista csoportok

39 „Kommunar”, 1920. január 29.

40 Uo. 1920. április 6.

41 Partijnij arhiv Szverdlovskovo obkoma KPSZSZ (A továbbiakban — PASZO) (Az SZKP Szverdlovszki Területi Bizottságának Pártlevéltára). Szverdlovszk, 41. f., 1. op., 1122. gy., 153. l.

42 PAOO 1. f., 1. op., 199. gy., 9. l.

43 „Izvesztija CK PkP(b)”. 1920. március 2.

ezentúl az egységes pártszervezetekhez tartoztak. „Az osztályok az OK(b)P valamennyi elvtársával együtt kell, hogy harcoljanak a végső célért, a szociális forradalomért.”⁴⁴

A központi állásfoglalás értelmében a kormányzósági pártbizottságokon megalakultak az OK(b)P agitációs és propagandaosztályai. Orenburgban két szekció alakult: a német és a magyar. A magyar szekció március 26-án alakult meg, az iroda elnökévé Oleandert választották meg. Ennek nyomán szerveződtek át a magyar kommunista sejtek Aktyubinszkban, Ileckaja Zacsitán, a kormányzósági Cseka 57. önálló zászlóaljánál, megalakult a magyar kommunista sejt a városi börtönnél őrszolgálatot teljesítő internacionalisták között is.

Az orenburgi kormányzósági pártbizottság magyar agitációs és propaganda-sekciója bizottságokat alakított, köztük a kulturális-ismeretterjesztő, ellenőrző és katonai bizottságot. A szekciónak tekintélyes könyvtára volt, szépen szerepelt a volt magyar hadifoglyokból alakult kórus a koncerteken és a gyűléseken, melyeken forradalmi dalokat és népdalokat adott elő.

A magyar szekcióba a hadifogoly munkások és parasztok legjobb képviselői léptek be. Taglétszáma 1920 őszén volt a legmagasabb: ekkor az orenburgi kormányzóság területén 220 magyar kommunistát tartottak számon.⁴⁵

1920. szeptember 10. és 15. között zajlott le a magyar kommunisták orenburgi kormányzósági értekezlete, amelyen többek között olyan aktuális témát is megtárgyaltak, mint „a hazatérés utáni feladataink”. Felszólalt a konferencián a kormányzósági pártbizottság titkára, I. A. Akulov. Rámutatott, hogy csak forradalmi úton állítható vissza a néphatalom Magyarországon. Üdvözölte a tanácskozást a német szekció vezetője is.

Oleander felszólalásában a nemzetközi proletariátus szolidaritásának a szükségességét hangsúlyozta, mivel „ez a dolgozók felszabadításának egyetlen útja”. Felszólította a magyar kommunistákat, hogy ne csak katonai területen, hanem a munka frontján is támogassák Szovjet-Oroszországot.⁴⁶

A magyar szekció irodája speciális tanfolyamot szervezett a párttagság részére. Ileckaja Zacsitán a kommunista politikai kört 40 hallgató látogatta. A tanfolyam végén vizsgát rendeztek, a gyengén szereplőket visszaminősítették tagjelöltnek.⁴⁷ A politikai képzésben részesülők zöme fegyveres szolgálatot teljesített a Vörös Hadsereg és a karhatalmi alakulatok soraiban.⁴⁸

Az agitációs és propagandaosztály magyar és német szekciója rendszeresen megemlékezett a jelentősebb forradalmi évfordulókról. Kun Béla Szovjet-Oroszországba visszatérésének alkalmából, 1920. augusztus 20-án, az orenburgi cirkuszban koncerttel egybekötött gyűlést tartottak, amely a Szovjet Köztársaság népei és a magyarországi dolgozók képviselői szolidaritásának valóságos demonstrációjává vált. A hadifoglyok mellett a gyűlésre sereglett több nemzetiség képviselője, összesen mintegy 5000 ember. A szónokok magyar, orosz, német és tatár nyelven szóltak az egybegyűltekhez. Az elfogadott határozatban kiemelték Kun Bélának a marxista eszmék nyugaton történt terjesztésében és a Magyar Tanácsköztársaság megalakításában szerzett érdemeit.⁴⁹

A magyar szekció továbbra is fontos feladatának tekintette a szocialista állam fegyveres védelmét. Az antant harmadik hadjárata megindulásának hírére a vá-

44 CPA IML 549. f., 1. op., 72. gy., 2. l.

45 PAOO 1. f., 1. op., 198. gy., 13. l.

46 Uo. 270. gy., 44. l.

47 Uo. 198. gy., 14., 21. l.

48 Uo. 270. gy., 16–17. l.

49 „Kommunar”, 1920. augusztus 25.

rosban 70 magyar jelentkezett a Vörös Hadseregbe, 15 magyar kommunista pedig lovasalakulattal indult a déli frontra.

A magyar szekció hátsószakban maradt tagjai sem kívántak kimaradni a fronton küzdők segítéséből. Megszervezték a vöröskatonák számára a meleg ruhák gyűjtését. A „Front hete” alkalmával 50 000 rubelt gyűjtöttek a volt hadifoglyok körében. Szoros kapcsolat alakult ki a párton kívül álló tömegekkel. A kommunista szekció Orenburgban előadássorozatot szervezett a volt hadifoglyok részére, internacionalista estélyeket rendezett. A gyűléseket az énekkar fellépéseivel kötötte össze, amelyeken aktuális politikai témákat tűztek napirendre. Különös figyelmet szenteltek a magyarországi proletariátus küzdelmének, amely iránt élénk érdeklődés mutatkozott.

Szovjet-Oroszország, Németország, Ausztria és Magyarország képviselőinek elhűzódó tárgyalásai végül is megegyezéssel végződtek a hadifoglyok tervszerű cseréjének felújítására vonatkozóan. Német—szovjet viszonylatban a hadifoglyok hazaszállítása május 11-től kezdődően indult meg Narván át, paritásos alapon, a magyar honosok útnak indítására később került sor.

A szovjet központi szervek a Külföldi Tanácsok Föderációjával tervet dolgoztak ki a május 11-től október 11-ig terjedő időszakra a hadifoglyok Oroszországból való elszállítására vonatkozóan, ez Orenburgra is érvényes volt. (A városban haladtak át a Közép-Ázsiából érkező hadifogly-szerelvények, ezért az OK(b)P városi bizottságának hozzájárulásával a magyar és német szekció irodája agitációs részleget állított fel az állomáson.)

A hazautazó hadifoglyok körében a kommunista nemzeti szekciók, valamint a kormányzósági evakuációs hivatal kulturális-ismeretterjesztő osztálya komoly felvilágosító munkát végzett. A szekció irodájának munkatársai gyakran megjelentek az állomáson. Gyűléseket rendeztek az átutazók részére, és elbeszélgettek velük. A munkába a legjobb előadókat vonták be. Voltak hetek, hogy két-három gyűlésre is sor került, amelyek rendszeresen koncerttel végződtek. 1920. július 6-án a kormányzósági pártbizottság agitációs és propagandaosztályának német és magyar szekciója másorral egybekötött gyűlést rendezett 1300, Turkesztánból hazatérő hadifogly részére. Az utóbbiak nagy érdeklődéssel hallgatták a szónokok beszédét, amelyet gyakran szakított félbe lelkes tapsuk. Az előadók felszólították a hadifoglyokat, hogy hazatérésük után is segítsék az orosz munkásosztályt, emlékezzenek annak humanizmusára, amely a szovjethatalom intézkedéseiben tükröződött.⁵⁰

A magyar szekció előadói az egész taskent—orenburgi vasútvonal mentén tevékenykedtek. Az aktyubinszki állomáson a Magyarországra hazatérőknek a következő témákról tartottak előadásokat. „Miért döntötték meg Magyarországon a tanácshatalmat?”, „Mit kell tennie a magyar proletariátusnak, hogy visszaállítsa a tanácshatalmat Magyarországon?”, „Miként védheti meg a proletariátus saját érdekeit?”⁵¹ A kérdésfeltevések konkrétak, célratorók voltak, segítették a hadifoglyokat, hogy hazájukban világosabban lássák az osztályharc feladatait. A gyűlések hangulatát, állásfoglalását az OK(b)P orenburgi kormányzósági bizottságának lapja, a „Kommunar” így méltatja: „Külföldi elvtársaink megesküsznek, hogy éppoly keményen harcolnak majd saját burzsoáziájuk ellen, mint ezt Szovjet-Oroszország frontjain tették.”⁵²

A hazatérők egyetlen szerelvénye sem hagyta el úgy az orenburgi állomást,

50 GAOO 2484. f., 1. op., 2. gy., 40. l.

51 PAOO 1. f., 1. op., 204. gy., 1. l.

52 „Kommunar”, 1920. október 7.

hogy a magyar szekció aktivistái ne látták volna el saját nyelvükön nyomott újságokkal, brossúrákkal és rölapokkal. Különösen népszerű volt a forradalmi dalokat tartalmazó könyvecske.

A külföldi kommunisták gyűjtést folytattak a harcoló nyugat-európai proletariátus megsegítése érdekében. E célból forradalmi alapot képeztek, amelyet önkéntes adományokkal növeltek. A jekatyerinburgi állami bankban e célra külön részleget szerveztek. Ide irányították felajánlásait a nemzeti kommunista szekciók, az internacionalista alegységek harcosai, az együttérző volt hadifoglyok, akik Szibériában és az Uralban dolgoztak. Sikeresen bontakozott ki a gyűjtés Orenburgban és környékén. A magyar kommunisták köre Ileckaja Zacsitán a harcoló nyugat-európai proletariátus megsegítésére 25 690 rubelt gyűjtött. Ezt követően, a Komintern II. kongresszusáról szóló beszámoló után, a sztrájkoló nyugat-európai munkások családjainak 17 950 rubelt gyűjtöttek, majd hamarosan újabb 35 000 rubelt.⁵³ 1921. július 1-ig az OK(b)P orenburgi bizottsága agitációs és propagandaosztályának magyar szekciója összesen 130 000 rubelt utalt át a forradalmi alapra. Ezt az összeget rendkívül nehéz körülmények között gyűjtötték össze, éppen ezért nagy a jelentősége a forradalmi szolidaritás e megnyilvánulásának.⁵⁴

A magyar csoport irodájának ülésein és a taggyűléseken megtárgyalták a kommunistáknak és pártonkívülieknek a háború folyamán súlyos károkat szenvedett oroszországi népgazdaság helyreállításában történő részvétele kérdéseit. Kötelességüknek tartották, hogy a gazdasági összeomlás felszámolásában maguk is közreműködjenek. A magyar kommunisták az OK(b)P IX. kongresszusának határozatait megtárgyalva az alábbi állásfoglalást fogalmazták meg: „Mi, Orenburgban élő magyar kommunisták, fogadalmat teszünk, hogy amíg nem küzdjük le a gazdasági összeomlást, amely ellen együtt küzdünk az orosz proletariátussal, nem tesszük le kezünk közül a lapátot és a kalapácsot.”⁵⁵ Ez az állásfoglalás magáért beszél. A magyar kommunisták aktívan részt vettek a kommunista szombatokon és vasárnapokon rendezett társadalmi munkákon Orenburgban és a hozzá tartozó járásokban, magukkal ragadták a párton kívüli hadifoglyokat is. Különösen nagy számban vettek részt az 1920. május elsején rendezett kommunista szombaton, amelyre forradalmi dalokat énekelve vonultak ki az internationalisták.

Dolgoztak magyar internacionalisták a nagy vállalatoknál, kisebb műhelyekben, részt vettek a vasúti közlekedés helyreállításában. A város kerületeiben ők termelték ki és vágták fel a tűzifát, amely ekkor alapvető fűtőanyagnak számított.

1920 novemberének elején az orenburgi kormányzóság területén is megrendezték „a front megsegítésének” hetét, amely az utolsó ilyen országos kampány volt a polgárháború történetében. A magyar szekció a pártbizottság jóváhagyásával öt főből álló közreműködő bizottságot hozott létre, amely megrendezte a magyarok között a ruházati cikkeket és lábbelik gyűjtését a vöröskatonák számára. Csupán Orenburgban egy hét leforgása alatt 5 ingblúzt, 2 nadrágot, 32 alsóinget, 5 meleg inget, 39 alsónadrágot, 19 sapkát, 3 egyensapkát, 1 posztócsizmát és más ruházati cikket gyűjtöttek össze, amit a központi gyűjtőbizottsághoz juttattak el.⁵⁶

1920 tavaszán a külföldi kommunista szekciók részvételével rendezték meg a

53 PAOO 1. f., 1. op., 270. gy., 40. l.

54 CPA IML 549. f., 2. op., 125. gy.

55 PAOO 1. f., 1. op., 198. gy., 7. l.

56 Uo. 37. l.

„vaskohász munkások hetét”. A szekciók irodái számba vették a külföldi kohászati szakmunkásokat, akiket a hadi fontosságú urali ipar újraindításához használtak fel.

A magyar kommunisták és párton kívüli hadifoglyok 1920 novemberében és decemberében kivették a részüket a „gyermekhét” alkalmával rendezett gyűjtésből is, egyedül Orenburgban 18 000 rubelt gyűjtöttek a háború folyamán árván maradt gyerekeknek. E célra felajánlották a dalárda néhány előadásának a bevételét is.⁵⁷

Az „iskola hete” alkalmával a magyar elvtársak iskolákat állítottak helyre javították és tatarozták a gyermekintézmények épületeit.

A magyar kommunisták jelentős munkát végeztek a mezőgazdaságban is. A magyar szekció 36 tagja 1921 telén, a Csornaja folyócska partján levő kaszárnyában, megalakította a Kun Béláról elnevezett kommunát, 75 versztányira Ileckaja Zacsitától. Április elején a kommunában már 48 internacionalista dolgozott, egy részük már családostól volt. A kommuna elnökévé Simuskevicset választották meg. A kommuna szántóföldet, kaszálót és legelőt kapott, ellátták mezőgazdasági eszközökkel és megfelelő állatállománnyal, valamint — az új termésig — élelmiszerral is.

A kommunában jó volt a munkaszervezés, megszilárdult a fegyelem. Az aszály ellenére jó termést takarítottak be különösen zöldségféléből. A magyar internacionalisták a környező — többnyire kozák — települések parasztjait a kollektív munka előnyeiről győzték meg. A kommunárok kivívták a falusi szegénység szimpátiáját, bizalom és barátság alakult ki közöttük.⁵⁸

A gazdag kozákság ellenségesen fogadta a kommuna megalakítását, minden lehetőséget megragadtak, hogy akadályozzák annak termelő munkáját. Megfenyegették a magyarokat, igyekeztek gazdaságuknak anyagi kárt okozni, hogy a kaszárnya elhagyására és a kollektívan végzett munka abbahagyására kényszerítsék a kommuna tagjait. A kulákok kipusztították vetéseiket, a kertészetbe behajtották állataikat, de mégsem érték el céljukat. Ezért a fegyverekhez nyúltak.

1921 augusztus közepén mintegy 60 felfegyverzett kozák támadt váratlanul a kommunára. A magyarokat cselvetéssel foglyul ejtették, majd bezárták a csűrbe. Később kivezették őket a sztyeppére, ahol véresen leszámoltak velük. 19 magyar internacionalista esett áldozatul a támadásnak. Az asszonyoktól és gyerekektől elvették az élelmiszerkészletet, felgyújtották a gazdasági épületeket, a veteményeskertet lovaikkal széttaposták.

A tragikus hír még aznap eljutott az orenburgi kormányzósági központba. A kormányzósági Cseka azonnal karhatalmi osztagot küldött a helyszínre, hogy verje széjjel a fehérkozák bandát. A kommuna elleni támadásban részt vett banditák közül sokat letartóztattak, elvették fegyvereiket, megtalálták náluk a lekaszabolt internacionalisták személyi holmijait. A forradalmi törvénykezés alapján megkapták megérdemelt büntetésüket.⁵⁹

A meggyilkolt magyar kommunárok holttestét Gorogyiscse településre szállították, amely 50 versztányira fekszik Orenburgtól. Itt temették el őket, közös sírba, katonai pompával. Az elesett internacionalisták családját anyagi segítségben részesítették.

A hadifoglyok tömegesen hagyták el az orenburgi kormányzóságot s ennek

57 Uo. 42. l.

58 GAOO 2484. f., 1. op., 1. gy., 68. l.

59 Uo. 70. l.

következtében az OK(b)P orenburgi kormányzósági bizottsága agitációs és propagandaosztálya magyar szekciójának egyre kevesebb munkája akadt. 1921. július 15-én formálisan is feloszlott a kormányzósági pártbizottság iródjának erre vonatkozó határozata alapján.

A külföldi kommunisták és párton kívüli internacionalisták munkája a szovjetek országában nem merült ki a kommunista szombatok szervezésében, az iparban, a közlekedésben, a mezőgazdaságban és a népgazdaság más ágaiban, valamint a hatóságoknál és intézményekben dolgozók tevékenységében. Résztételüknek a népgazdaság helyreállításában nagy erkölcsi-politikai jelentősége is volt.

A külföldi internacionalisták, akik között a legnagyobb csoportot a magyarok alkották, Szovjet-Oroszországban járták ki a forradalom iskoláját, aktívan harcoltak a Nagy Október eszméiért, sokan részt vettek az első szocialista társadalom építésében. Ezzel egyidőben saját országuk dolgozóinak érdekeiért is küzdöttek, gazdag tapasztalatot szereztek az új élet építését illetően, valamint a proletár internacionalizmus elveinek a gyakorlatban történő érvényre juttatásában.

Az SZKP KB főtitkára, L. I. Brezsnyev, az Októberi Forradalom 50. évfordulója alkalmával elmondott előadásában, magasra értékelte azoknak a külföldi internacionalistáknak a tevékenységét, akik részt vettek Oroszországban a szovjethatalomért folytatott harcban. Megemlítette, hogy hazánk népeinek fiatal együtt a Vörös Hadsereg soraiban vállalva küzdöttek magyarok, németek, lengyelek, szerbek, horvátok, csehek, szlovákok és több más nemzetiség képviselői. L. I. Brezsnyev elvtárs megállapítása szerint: „Ez a forradalmárok harcoss internacionáléja volt”.⁶⁰

A szovjet emberek értékelik, megbecsülik azt a barátságot, amely az intervenciók és fehérgárdisták ellen közösen vívott harcban kovácsolódott. A szovjet népnek ez a barátsága más országok munkásaival és parasztjaival az új szocialista rendért folytatott küzdelemben született, melyet népeink legjobb fiainak kiömlő vére pecsételt meg. Mindazok, akik velük egy alakulatban harcoltak a dutovisták és fehérgárdisták ellen Orenburgban és annak környékén, megőrizték a hozzájuk fűződő szimpátiájukat. Emlékeznek a magyarok katonái és a munka területén az orenburgi földön tanúsított hőstetteire, büszkék arra, hogy Oleander Pál, Sipka Lajos, Lukács József, Sziklai Sándor, Varga Gyula, Gyurkó Rókus és mások életük végéig a Szovjetunió őszinte barátai maradtak. Később a magyar internacionalisták ezrei vettek részt hazájukban a szocializmus építésében.

Az ezekben az években kialakult testvériség kiállta az idők próbáját. Erős és sokoldalú a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság barátsága. Dinamikus fejlődésük és egyre szilárduló testvériségük záloga a két ország közötti barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés. Erről emlékezett meg meleg szavakkal Kádár János, az MSZMP KB első titkára a Szovjetunió Központi Televíziójának 1977. augusztus 26-án adott interjújában: „A magyar nép számára alapvető nemzeti ügy a Szovjetunióhoz fűződő barátság és a vele való együttműködés. Ez népünk sorskérdése, ezért másként nem is tudjuk elképzelni töretlen és békés szocialista fejlődésünket.”⁶¹

⁶⁰ 50 let Velikoj Oktjabrskoj szocialiszticeszkj revolucii. Politizdat. Moszkva, 1967. 145–146. o.

⁶¹ Pravda, 1977. augusztus 27.

ВЕНГЕРСКИЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТЫ В ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ

Резюме

До конца первой мировой войны в русский плен было взято более двух миллионов солдат и офицеров из армий центральных держав.

В результате работы партийных комитетов большевиков, советов рабочих и солдатских депутатов военнопленные также включились в политическую жизнь, а в целом ряде районов приняли массовое участие в установлении и защите советской власти.

В период 1918—1920 гг. число интернационалистов, завербованных из военнопленных, в Красной Армии достигло 250 000 человек, из них мы располагаем сведениями о 80 000 венгров. Под руководством оренбургских венгерских военнопленных в марте 1918 года был создан оренбургский комитет интернационалистов-социал-демократов, затем Легион коммунистов-эмигрантов. Плечом к плечу с отрядами красновардейцев бойцы легиона сражались против контрреволюционеров. Они сыгнали большую роль в отражении налетов дутовцев. После временной эвакуации из Оренбурга легион, укомплектованный другими воинскими подразделениями, продолжал сражаться в составе Туркестанской армии как 3 интернационалистский полк. В подчинении армии в январе 1919 года легион участвовал в освобождении города. Полк принимал активное участие и в отражении наступлений Колчака.

На территории Оренбурга сражались также и части интернационалистов: например, 1 интернационалистский полк под командованием Дюла Варга в составе симбирской железной дивизии участвовал в освобождении Оренбурга и в дальнейших боях. В составе 1 оренбургского кавалерийского полка и 6 оренбургской батареи легкой артиллерии также сражались большое количество венгров. После того, как Оренбург был вновь отвоеван красными частями, венгры проходили воинскую службу в 1 полку обороны крепости, в гарнизонном батальоне, работали в госпиталях, в милиции, а также в отрядах губернского Чeka. Они оказали действительную помощь в подавлении восстания Сапожкова, в разгроме мятежа башкирских националистов и т.д.

Интернационалисты вели весьма широкую политико-воспитательную работу: результативно агитировали за вступление в ряды Красной Армии, подчеркивая при этом складывание революционной обстановки в Западной Европе; выступили с заявлением, осуждающим белый террор в Венгрии. В результате их деятельности во второй половине 1920 года одна за другой создавали коммунистические ячейки венгров в городах губернии. После того, как начался обмен советскими и венгерскими военнопленными, венгерские интернационалисты проводили также серьезную просветительную работу и среди военнопленных, возвращавшихся на родину.

Интернационалисты-иностранцы, среди которых венгры составляли самую многочисленную группу, прошли школу революции в Советской России, активно боролись за идеи Великого Октября, участвовали в строительстве первого социалистического общества. Одновременно они сражались и за интересы трудящихся своей страны: приобрели опыт, необходимый для строительства новой жизни и реализации на практике пролетарского интернационализма.

W. I. Ananjew

UNGARISCHE INTERNATIONALEN IN GOVERNEMENT VON ORENBURG

Resümee

Im Laufe des Ersten Weltkrieges fielen — aus den Armeen der Mittelmächte — mehr als 2 Millionen Soldaten und Offizieren in russische Kriegsgefangenschaft.

Zu Folge der Agitationsarbeit der Bolschewik-Partei-Comités und Arbeiter und Soldatenräte schalteten sich auch die erwähnten Kriegsgefangenen in das politische Leben ein, sogar in zahlreichen Gebieten von Sowjet-Russland nahmen sie am Erkampfe der Sowjetmacht bzw. an deren Verteidigung teil.

In der Roten Armee erreichte die Zahl der unter Kriegsgefangenen angeworbenen Internationalisten zwischen 1918 und 1919 den 250 000 Mann, darunter etwa den

80 000 Mann magyarischer Herkunft. Mit der Leitung der in Orenburg befindlichen Ungarn kam die Orenburger Komitee der internationalisten sozialdemokraten, nachher die Legion der Emigranten-Kommunisten zu Stande. Die Mitglieder der Legion kämpften — Schulter an Schulter — mit den Rotgardistischen Kampfverbänden gegen die Konterrevolutionäre. Die Internationalisten spielten im Abwehr der „dutowistischen“ Angriffe eine grosse Rolle. Nach der vorübergehenden Räumung von Orenburg kämpfte die Legion, ergänzend mit anderen Einheiten, als das 3. internationalistische Regiment in der turkestanischen Armee weiter. Das Regiment befreite im Verband dieser Armee die Stadt Orenburg im Januar 1919. Nachher nahm das Regiment auch im Abwehr des Angriffes von Kolttschak teil.

Im Gebiet von Orenburg kämpften auch andere internationalistische Einheiten: Julius Varga und sein Regiment Nr. 1. nahm an der Befreiung Orenburg und in den darauffolgenden Kämpfen — im Verband der „Eisendivision“ von Simbirsk teil. Auch das 1. Orenburger Reiterregiment und die 6. Orenburger Leichtartillerie nahmen zahlreiche ungarischen Internationalisten auf. Nach der Eroberung Orenburg dienten die Ungarn im 1.-ten Festungregiment, bzw. in den Garnisonbataillonen, sogar arbeiteten sie in Lazaretten, Krankenhäusern, im Stande der Polizei, wie auch in den Gouvernements — VTschKA — Abteilungen. Sie gaben eine bedeutende Hilfe bei der Unterdrückung der Meuterei von Saposchkov und der Niederwerfung des Aufstandes der Baskir-Nationalisten.

Die politische Erziehungsarbeit der Internationalisten war eine umfangreiche: sie warben erfolgreich für den Eintritt in die Rote Armee an, mit besonderem Nachdruck erörterten sie die Entwicklung der westeuropäischen revolutionäre Lage und verurteilten den in Ungarn tobenden weissen Terror. Infolge ihrer Tätigkeit kamen die Kommunistischen Zellen im 2.-ten Hälfte 1920 in den Städten der Gouvernment zustande. Am Beginn des sowjetisch—ungarischen Gefangenenaustausch leisteten sie auch unter den Heimkehrer eine gründliche Aufklärungsarbeit.

Die ausländischen Internationalisten, deren Mehrzahl die ungarischen Internationalisten bildeten, absolvierten in Sowjet-Russland die Schule der Revolution, kämpften heldenhaft für die Ideen der Grossen Oktoberrevolution. Gleichzeitig kämpften sie auch für die Interesse der Arbeiter ihres eigenen Landes, erwarben wertvolle Erfahrungen im Aufbau des neuen Lebens und in der praktischen Verwirklichung des Proletarinternationalismus.